

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Романова А.А. Система забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Форум права*. 2012. № 2. С. 599–602.
2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80) (дата звернення: 28.04.2019).
3. Загальна декларація прав людини : міжнар. док. від 10.12.1948 / ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 28.04.2019).

Факас Ілона Борисівна,

доцент кафедри цивільного, господарського права

та приватно-правових дисциплін,

кандидат юридичних наук, доцент

Чернівецький навчально-науковий юридичний інститут

Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Чернівці)

ПРАВО НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ ТА ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до частини другої статті 55 Конституції України, судовий захист є одним з основних видів державного захисту прав і свобод людини, а держава бере на себе прямий обов'язок забезпечувати його. Право на судовий захист передбачає не лише можливість звернення до суду, а й реальну перспективу відновити порушені права шляхом справедливого судового розгляду. Відсутність такої перспективи фактично обмежує це конституційне право. А за змістом частини другої статті 64 Конституції України право на судовий захист не може обмежуватися навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану [1].

Оскільки Конституція України гарантує кожному судовий захист його прав у межах будь-якої форми судочинства, зокрема й цивільного, норми, що передбачають вирішення цивільних спорів не повинні вступати в суперечність з принципом рівності всіх перед законом та судом і у зв'язку з цим обмежувати право на судовий захист.

В умовах воєнного стану суттєво зросла кількість справ про встановлення юридичних фактів. Це пов'язано з різноманітними обставинами, такими як смерть близьких родичів, втрата документів, переміщення населення, руйнування житла тощо.

Існують два порядки встановлення фактів, що мають юридичне значення: позасудовий і судовий.

Перелік юридичних фактів, що підлягають встановленню в судовому порядку, зазначений у статті 315 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [2], не є вичерпним. Саме тому важливого значення набуває судова практика. До фактів що можуть встановлюватися в порядку цивільного судочинства та зумовлені військовим станом віднесено: факт загибелі особи внаслідок збройної агресії рф проти України; факт вимушеного переселення з окупованої території України у результаті збройної агресії рф; факт народження дитини на тимчасово окупованій території України; факт смерті на території, де ведуться бойові дії; факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки; факт перебування на утриманні загиблого військовослужбовця; факт реєстрації шлюбу на тимчасово окупованій території; факт особи заявника [3].

Разом з тим, до фактів, пов'язаних з існуванням воєнного стану, що не підлягають встановленню в судовому порядку, віднесено: факт відмови особи від отримання одноразової грошової допомоги у зв'язку з загибеллю військовослужбовця; виключення з військового обліку, а також того, що особа не є військово зобов'язаною; здійснення постійного догляду за особою, яка за станом здоров'я потребує соціальної послуги з догляду; що особа є єдиною, яка за законом зобов'язана утримувати непрацездатну особу;

самостійного виховання дитини; перебування у полоні [3].

Необхідно відзначити, що справи про встановлення юридичних фактів в умовах воєнного стану мають певну специфіку. Це, зокрема, складність збору доказів через обмеження доступу до інформації та територій, а також суттєве збільшення кількості справ, пов'язаних з встановленням факту смерті, визнання особи безвісно відсутньою та встановленням родинних зв'язків. Такі фактори зумовлюють необхідність адаптації законодавства та судової практики до нових умов.

Збільшення кількості справ про встановлення юридичних фактів в умовах воєнного стану є серйозним викликом для судової системи. Для ефективного вирішення таких справ необхідно, на нашу думку, розширити перелік справ (ст. 315 ЦПК України) [2], що розглядаються судом про встановлення фактів, що мають юридичне значення. Також доцільним, на наш погляд, є можливість залучення до розгляду справ представників громадських організацій та волонтерів.

Ще одним чинником, що зумовив збільшенням кількості таких справ є перевантаження судів. Деякі суди не здійснюють правосуддя внаслідок відсутності суддів. Так, за даними Вищої кваліфікаційної комісії суддів станом на 23 вересня 2024 року, місцеві суди заповнені на дві третини (нестача складає 1270 із 4985 посад), а апеляційної інстанції - наполовину (722 посади вакантні, при загальній кількості посад у 1357) [4].

Все це, безумовно, впливає як на доступ громадян до правосуддя, так і на навантаження суддів, що, в свою чергу, негативно відображається на строках розгляду цивільних справ. Для вирішення цієї проблеми потрібен тривалий час, оголошені конкурси на суддівські посади триватимуть до 2025 року.

Визначення підсудності справ лише за зареєстрованим місцем проживання в умовах воєнного стану створює низку проблем для забезпечення реального доступу до правосуддя. Внаслідок бойових дій та окупації велика кількість людей переїхала в інші регіони або країни. Це

призводить до того, що формально підсудними для них є суди за місцем реєстрації, яке може бути в зоні бойових дій або на тимчасово окупованій території. Зв'язок з судом за місцем реєстрації може бути утруднений або неможливий через відсутність зв'язку, руйнування інфраструктури або інші обставини, пов'язані з воєнними діями. Тому для багатьох людей більш доцільним і зручним є звернення до суду за місцем їх фактичного перебування, оскільки це дозволяє заощадити час і кошти на дорогу, а також отримати більш оперативну правову допомогу.

На наш погляд, назріла необхідність внесення змін до цивільного процесуального законодавства, в якому необхідно визначити поняття «фактичного місця проживання», а також передбачити можливість визначення підсудності справи за цим критерієм у випадках, коли звернення до суду за місцем реєстрації є утрудненим або неможливим. Також вважаємо доцільним запровадження можливості спрощення процедури зміни підсудності справи за клопотанням учасника.

Аналіз правового регулювання та практики застосування норм цивільного процесуального законодавства в умовах воєнного стану свідчить про значні виклики, які постають перед судовою системою. Збільшення кількості справ про встановлення юридичних фактів, пов'язаних з наслідками збройної агресії, переміщенням населення та руйнуванням інфраструктури, вимагає оперативного та ефективного реагування.

Реалізація висловлених пропозицій дозволить забезпечити більш ефективний захист прав громадян та сприятиме забезпеченню права на доступ до цивільного правосуддя в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996, № 30, ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492.

3. Забезпечення права на доступ до правосуддя в умовах воєнного стану. URL.

https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_Zabezpech_prava_na_dostup_do_pravosud_20_09_2024.pdf/
(дата звернення 23.09.2024).

4. Облік посад суддів. URL. <https://vkksu.gov.ua/oblik>) (дата звернення 23.09.2024).

Фоміна Юлія Михайлівна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,

Університет митної справи та фінансів (м. Дніпро)

Науковий керівник: професор Макушев П. В.

АНАРХІЗМ ЯК МОЖЛИВА АЛЬТЕРНАТИВА ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННЮ

Сучасні соціально-політичні зміни, викликають певні кризи легітимності, корупції та соціальної нерівності все частіше виникає питання щодо ефективності державного управління та можливих альтернатив. А чи можливо подолати зазначені кризові явища за допомогою бездержавного суспільства? Є така суспільно-політична концепція, як анархізм, вперше зустрічається у праці «Республіка», що написав давньогрецький філософ Платон. Далі цією проблематикою займалися: Ж-Ж. Руссо, Д. Дідро, М.Бакунін, П. Крапоткін та інші.

Сучасний анархізм передбачає критику будь-якої форми централізованої влади, яка на думку анархістів, є засобом гноблення особистої свободи та індивідуальної автономії. Анархізм як політична ідеологія пропонує радикальну альтернативу державному управлінню, базуючись на принципах відсутності централізованої влади, самоорганізації громад та солідарності. Саме тому, анархізм - ідеологія, що ставить під